

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 6, Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1

Mart/March-2025

**2018 ve 2024 'Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli' Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Öğretim Programlarının Nezaket Erdemi ve Eğitimi Bağlamında Karşılaştırmalı
Analizi**

2018 and 2024 Türkiye Century Education Model' Comparative Analysis of Religious Culture
and Ethics Curricula in the Context of Courtesy Virtue and Education

Tuğba BOZKAYA

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizmetleri Uzmanı
Dr., Presidency of Religious Affairs, Religious Services Expert

tubagulerbozkaya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5878-3296>

Sivas, TÜRKİYE

Atıf / Citation: Bozkaya. T. (2025). 2018 ve 2024 'Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli' Din Kültürü
ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Nezaket Erdemi ve Eğitimi Bağlamında
Karşılaştırmalı Analizi. Genç Mütefekkirlere Dergisi, 6 (1), 305-339
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15023106>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 13.02.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 14.03.2025

Sayfa Aralığı/ Page Range:305-339

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

ÖZET

Bu araştırma, 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Dersi Öğretim Programı ile 2024 “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” DKAB Dersi Öğretim Programı arasındaki içerik farklılıklarını nezaket erdemi bağlamında incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, özellikle nezaket erdemine odaklanarak her iki programdaki ahlakî değerlerin ve erdemlerin nasıl ele alındığını ve hangi derinlikte işlendiğini amaçlar, beceriler, yetkinlikler ve uygulamalar bağlamında analiz etmektir. Programların ünite, konu, kazanım, açıklamalar, öğrenme çıktıları ve uygulamaları nitel bir araştırma olan doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmada içerik analizi yöntemiyle nezaketle ilgili kavram, kategori ve temalar belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, 2024 DKAB öğretim programında nezaket ve ilgili kavramların 2018’e kıyasla %161,70 oranında arttığı tespit edilmiştir. Bu artış, şefkat, merhamet, empati ve farklılıklara saygı gibi sosyal-duygusal becerilere verilen önemin arttığını göstermektedir. Ancak programda empati ve iyilik gibi temel kavramların hâlâ yeterince vurgulanmadığı belirlenmiştir. 2018 programında adalet, dostluk, dürüstlük ve sorumluluk gibi kök değerlere ağırlık verilirken, hoşgörü, minnettarlık ve paylaşımcılık gibi nezaketin temel unsurları sayılan değerler yeterince ele alınmamıştır. 2024 programı, öğrencilerin duygusal zekâsını geliştirmeyi amaçlayan sosyal farkındalık ve öz yönetim gibi nezaketle bağlantılı becerilere yenilik olarak yer verirken, kul hakkı, dayanışma ve şükür gibi dinî ve toplumsal değerlerin programda yeterince yer almadığı görülmüştür. 2024 programında nezaket ve ilgili kavramlarının sayısal olarak artması olumlu bir gelişme olsa da bu değerlerin somut uygulamalarla desteklenmemesi, öğrencilerin günlük yaşamlarında nezaket davranışlarını içselleştirmelerini zorlaştırabilir. Araştırma, nezaketin DKAB programlarında daha güçlü ele alınması ve bağımsız bir eğitim programı olarak işlenmesinin öğrenme süreçlerini daha etkili kılacağını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Nezaket, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, Değer, Erdem, Program Geliştirme

ABSTRACT

This research examines the content differences between the 2018 Religious Culture and Ethics (DKAB) Course Curriculum and the 2024 “Turkey Century Education Model” DKAB Course Curriculum in the context of the virtue of kindness. The main purpose of the research is to analyze how moral values and virtues are addressed and in what depth they are processed in both programs, focusing especially on the virtue of kindness, in the context of goals, skills, competencies and practices. The units, topics, achievements, explanations, learning outcomes and practices of the programs were examined using the document analysis method, which is a qualitative research. In the research, concepts, categories and themes related to kindness were determined using the content analysis method. According to the results of the research, it was determined that kindness and related concepts in the 2024 DKAB curriculum increased by 161.70% compared to 2018. This increase shows that the importance given to social-emotional skills such as compassion, mercy, empathy and respect for differences has increased. However, it was determined that basic concepts such as empathy and goodness are still not emphasized enough in the program. While the 2018 program focused on core values such as justice, friendship, honesty and responsibility, values considered as the basic elements of kindness such as tolerance, gratitude and sharing were not sufficiently addressed. While the 2024 program included skills related to kindness such as social awareness and self-management, which aim to develop students' emotional intelligence, as innovations, it was observed that religious and social values such as rightful due, solidarity and gratitude were not sufficiently included in the program. Although the numerical increase in kindness and related concepts in the 2024 program is a positive development, the fact that these values are not supported by concrete practices can make it difficult for students to internalize kindness behaviors in their daily lives. The research reveals that addressing kindness more strongly in DKAB programs and processing it as an independent educational program will make learning processes more effective.

Keywords: Religious Education, Courtesy, Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum, Value, Virtue, Curriculum Development

GİRİŞ

Nezaket, insanlar arası ilişkilerin kalitesini yükselten ve toplumsal barışı sağlayan önemli bir erdemdir. Nezaket toplumsal alanda güvenin oluşmasını ve bireylerin sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlar. Eğitim, psikoloji, sosyoloji, felsefe, kültür ve din gibi farklı disiplinlerde ele alınan nezaket çok yönlü bir kavramdır. Pozitif psikolojinin 24 karakter gücünden biri olan, insanlar arası ilişkileri düzenleyen, iyilik ve yardımseverliği vurgulayan, empati, hoşgörü, minnettarlık, şefkat, merhamet gibi değer ve erdemleri içine alan nezaket erdemi bir karakter gücü olarak psikolojide önemli bir kavramdır. Pozitif psikoloji, nezaket erdeminin iyi oluşun en temel bileşenlerinden birisi olduğunu vurgulamıştır. Nezaket erdemi, insanlar arası olumlu ilişkileri, bireylerin mutluluğunu, toplumsal uyumunu ve akademik başarısını destekleyen bir kavram olarak dikkat çekmektedir (Diener & Seligman, 2002, s. 81- 84; Otake & vd., 2006, s. 361-365).

Nezaket erdemi, kültürlerde ve toplumlarda farklı şekillerde ifade edilebilen bir forma sahiptir (Enlich, 1993). Türk kültürü bağlamındaki nezaket tanımının psikoloji alan yazındaki nezaket tanımını tam olarak karşıladığı söylenemez. Kültürel olarak nezaket kavramı “başkalarına karşı saygılı ve kibar davranma; naziklik” olarak tanımlanmıştır. (TDK, 2025). Yavaş ve yumuşak hareketleri olan, alçak bir ses tonuna sahip, kabalıktan kaçınan, dengeli hareketler sergileyen kimseler için nezaketli insan tanımı kullanılır. Doğan’ın da tanımladığı gibi nezaket; naziklik, zariflik, incelik, terbiye, edep gibi manalara gelirken, ince ve hoş konuşan, ince tavırlı olan insanlar için de nazik ifadesi kullanılır (Doğan, 2003, s. 1003). Türk toplumunun nezaket algısı alan yazındaki nezaket kavramı ile paralel anlamlar taşır ancak ayrıştığı noktalar da vardır. Bu manada Türkiye’de nezaket kavramının ne olduğu bazında yapılan bir araştırmanın bulgularına göre, nezaketi açıklamak için % 63 oranında “saygı” ve % 38 oranında “düşünceli” kelimelerin en fazla tercih edilen kelimeler olduğu belirlenmiştir. Araştırmada incelenen bir başka tema olan nezaketi ifade eden kelimeler ise; % 88 oranında “saygı”, % 75 “kibar” ve % 50 oranında da “incelik” olarak belirlenmiştir (Eriş & Kocabıyık, 2022, s. 329-350). Elde edilen bu sonuçlar Türk kültüründeki nezaket tanımları ve anlayışı ile örtüşür niteliktedir. Ancak alan yazın incelediğinde nezaket kavramı bütün bu kültürel tanımları kapsayan daha genel bir anlamla karşımıza çıkar. Bu tanım “iyilik” kavramıdır. İngilizce de “kindness” kelimesiyle ifade edilen kavram nezaket, kibarlık, iyilik, insaniyet, şefkat, iyilikseverlik gibi kavramlara karşılık gelen bir kelimedir. Pozitif

psikolojinin öncü isimlerinden Seligman ve Peterson nezaketi; “diğer insanlara karşı şefkatli olma ve refahları konusunda endişelenme, onlara iyilik yapma, iyi işler yapma ve onlara bakma eğilimi” olarak tanımlarken iyilik kavramına vurgu yaptıkları görülür (Peterson & Seligman, 2004, s. 603-609). Nezaket, başkalarıyla olan ilişkilerde “iyi”yi sosyal bir davranış olarak kabul eden bir sosyo-kültürel sistemdir. Bir kültürün içinde var olan bir davranış biçimi olarak nezaket, "sosyal davranış" anlayışına dayanan genel bir kavramdır (Keser, 2018, s. 43-57).

Psikoloji alan yazında olumlu davranışları ifade ederken prososyal davranış kavramı üzerinde durulur. Prososyal davranışlar, başkalarına yarar sağlamak için yapılan, yardımlaşma, paylaşma, merhamet ve hoşgörü gösterme gibi gönüllü yapılan davranışlardır (Özdemir & Serttaş, 2020, s. 1094-1107). Bu manada nezaket davranışları bir prososyal davranıştır. Çünkü bireyde nezaket davranışının gerçekleşebilmesi için duygusal, davranışsal ve motivasyonel bileşenlerin birlikte hareket etmesi önemlidir (Kerr & vd., 2014, s. 17-36; Otake & vd., 2006, s. 361-375). Birey eğer nezaket davranışı sergilemek için yeterli duygusal güce ulaşamamışsa ve güdüsel olarak eksiklik hissediyorsa nezaket duygusunun davranışa dönüşmesi gerçekleşmeyebilir.

Nezaket erdemi diğer bazı erdemlerden farklı olarak yalnızca içsel bir süreçle kalmayıp diğer karakter güçlerine nispetle daha sosyal ilişkiler gerektiren ve gelişimi sosyalleşmeye bağlı olan bir karakter gücüdür. Karakter güçlerinin birçoğu bireyin iç dünyasıyla daha bağlantılı iken nezaketin varlığı çoğunlukla sosyal ilişkilerde kendini açığa çıkaracak bir özelliğe sahiptir. Kısacası nezaket erdemi, sosyalleşmeye dayalı olarak gelişen ve sosyal ilişkilerle kendini gösteren bir karakter gücüdür. Nazik davranışlar, başkalarına fayda sağlama ve mutluluk sunma amacı taşıyarak, ilişkilerin devamlılığını ve etkili iletişimi destekler; böylece ilişkileri güçlendirip olumsuz etkilerden korur (Kerr & vd., 2014, s. 17-36). Toplumsal ilişkilerdeki sürekliliği korumak, etkili iletişimi sağlamak ve ilişkiyi yıkıcı etkilerden koruyarak sağlamlaştırmak için duygusal ve fiziksel bir destek olarak “nezaket” önemli bir unsurdur (Binfet, 2016, s. 29-42).

Nezaket, yalnızca basit bir duygusal deneyimden ziyade daha derin bir duygusal altyapıya dayanır ve onu harekete geçiren birkaç temel bileşen vardır. Bunların başında şefkat gelir; güçlü bir motivasyon ve olumlu benlik yapısına sahip kişilerde şefkat, nezaketin temel

bir tetikleyicisi olur ve şefkat duygusuyla yapılan, yardım ve iyilik davranışları nezaket eylemine dönüşür (Otake & vd., 2006, s. 361-375). Nezaket erdeminin ilişkili olduğu diğer bir erdem ise minnettarlık duygusudur. İnsanlar diğer insanlardan iyilik gördüklerinde minnettarlık duygularında artış gözlenmiştir. (Otake & vd., 2006, s. 361-375). Mevcut çalışmalarda gözlemlenen ampirik bağlantılar, nezaket ve minnettarlığın birbirine ait olabileceği olasılığını ortaya çıkarmaktadır. Minnettarlık, öznel mutluluğa katkıda bulunan önemli bir insan gücüdür (Emmons & Crumpler, 2000, s. 849-850; Peterson & Seligman, 2004, 603-619). Birçok araştırmada minnettarlık ve şükran davranışları sergileyen, tatmin edici ve iyi sosyal ilişkiler yaşayan bireylerin bu özelliklerinin öznel iyi oluş ve mutluluklarına katkısı olduğunu göstermiştir (McCullough & vd., 2001, s. 249-266). Son olarak empati, özellikle çocuklarda nezaketi ve prososyal davranışları destekleyen önemli bir bileşen olarak vurgulanır. Bu duygusal bileşenler, nezaketin gelişimini teşvik eden unsurlar olarak değerlendirilir (Eisenberg & vd., 2006, 646-718).

Binfet'in nezaketle ilgili tanım ve açıklamalarından hareketle şu kapsamlı tanım oldukça aydınlatıcı olabilir: "*Toplumsal yönü ağır basan nezaket erdemi, iyilik temeline dayanan; toplumun menfaatlerini önceleyen, insan ilişkilerini ön planda tutan, gönüllü ve kasıtlı davranışları içeren, duygusal ve fiziksel destek eylemidir*" (Binfet, 2016, 29-42).

İslam'ın temel kaynaklarında doğrudan nezaket tanımı geçmemekle birlikte Kur'ân'da nezaketle bağlantılı konulara yer verilmiştir. Kur'ân'da nezaket kavramı güzel söz, affedicilik, hoşgörü, kaba olmamak ve şefkat gibi değerlerle iç içe geçmiş bir kavram olarak karşımıza çıkar. Örneğin Kur'ân öfkelerini kontrol edenleri övmüştür: "*O takva sahipleri, öfkelerini yenerler, insanları affederler* (Âl-i İmrân, 3/134). Yine Kur'ân, müminlere insanlara güzel söz söylemelerini ve kırıncı, kaba konuşmalardan kaçınmalarını öğütler. Bu, nezaketin dildeki yansımasıdır. Bakara Sûresi 83. ayette: "*İnsanlara güzel söz söyleyin...*" denir. Nezaket aynı zamanda affedicilik ve hoşgörüde de kendini gösterir. A'raf Sûresi 199. ayette: "*Affet, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir.*" buyrulur. Nezaketin zıttı olan kaba ve kırıncı davranışlardan kaçınmanın gerekliliği de Kur'ân'da vurgulanmıştır. Âl-i İmrân Sûresi 159. ayette, Hz. Peygamber' in insanlara karşı yumuşak huylu olduğu, eğer sert ve kaba olsaydı insanların etrafından dağılacağı ifade edilmiştir. Bu anlayış, nazik olmanın toplumsal ilişkileri güçlendirdiğini gösterir. Nezaket, zayıf ve mazlum olanlara karşı şefkat ve merhamet göstermeyi de içerir. Ayrıca Kur'ân'da anne

babaya, komşuya, yetimlere, fakirlere, ihtiyaç sahiplerine iyi davranılması sıkça vurgulanmıştır

Kur'ân, insanlara başkalarının yerine kendilerini koymalarını ve empati yapmalarını öğütler. Kur'ân birçok alanda empati örnekleri verir. Bu konu ile alakalı Kur'ân'da, Müminlerin büyüklerle empatisi (en-Nûr 24/59), Kur'ân'la empatisi (Yusuf 12/2), kafirlerle empatisi (en-Nîsa 4/104), savaşan müminlerin birbirleriyle empatisi (Âl-i İmrân 3/13), hayvanlarla empatisi (en-Nahl 16/79), Allah'ın insanlarla empatisi (el-Fetih 48/10), peygamberin müminlerle empatisi (el-Cuma 62/2) gibi birçok ayete yer verilir.

Nezaket, barışı teşvik etmeyi ve çatışmalardan kaçınmayı da içerir. Kur'ân, mü'minlere barışı tesis etmeleri için çaba göstermelerini öğütler. Hucurât Sûresi 9. ayette: *"Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle savaşarlarsa, aralarını bulun."* denmektedir. Bu ayet, toplumsal huzurun sağlanması için nezaketin ve barışçıl yaklaşımların ne kadar önemli olduğunu gösterir. Nezaket, kibir ve bencillikten uzak durmayı ve başkalarının haklarına saygı göstermeyi de içerir (el- Hucurât 49/11)

Yapılan birçok araştırmada nezaket davranışında bulunan ve bu nazik davranışlara muhatap olan bireylerde hem fiziksel hem de psikolojik iyileşmelerin olduğu gözlenmiştir. Nezaket davranışları bireylerde kaygı ve depresyon seviyelerini azaltarak duygusal ve psikolojik mutluluk ve refah seviyesini artırmıştır (Sin & Lyubomirsky, 2009, s. 467-487; Alden & Trew, 2012, s. 64-75; Kaya & Duran, 2019, s. 1671-1686).

Nezaket davranışlarının bireyin fiziksel ve psikolojik faydalarının yanında sosyal davranışlarını da iyileştirdiği, toplumla olan ilişki kalitesini artırarak sosyal kabul görme, toplumda popülerlik kazanma etkileri ile sosyal refahı artırdığı söylenebilir (Layous & vd., 2012; Otake & vd., 2006). Nezaket erdemi ile tetiklenen düşünce ve eylem eğilimi, bireyde meydana getireceği güçlü bir motivasyon duygusu ile, toplum yanlısı davranma dürtüsünü harekete geçirebilir. Nezaket davranışları insanlar arasında güven ve kabul görme inşa edebilir, sosyal bağları teşvik edebilir, verenlere ve alıcılara olumlu sosyal etkileşimin faydalarını sağlayabilir ve bireylerin kişisel becerilerini geliştirmelerine fırsat sunabilir (Kerr & vd., 2014, s. 17-36).

Yapılan birçok araştırma, nezaket eylemleri gerçekleştirmenin uzun süreli mutluluğu ve refahı desteklediğini ortaya koymuştur. Lyubomirsky ve arkadaşlarının yapmış olduğu

bir müdahale programı bu olasılığı destekler niteliktedir (Lyubomirsky & vd., 2005, s. 111-131). Nezaket eylemlerinde bulunmak, sosyal açıdan endişeli bireylerde sosyal kaçınma davranışlarında büyük bir azalma sağlayabilir (Alden & Trew, 2012).

Türkiye’de Basım ve Şeşen (2006)’in yaptığı çalışmada kamu kurumlarında yer alan çalışanların nezaket davranışlarının çalışma ortamlarında nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgularda, kurum içinde kişilerin birbirine karşı nezaket davranışları ve yardım sever davranışları kurumun başarıya ulaşmasında önemli bir yer tuttuğu görülmüştür (Basım & Şeşen, 2006, s. 159-168).

Kısacası nezaket davranışları güzel bir söz, ufak hediyeler, hizmet davranışları toplumsal ilişkilerin gelişmesinde ve toplumlarda meydana gelen kin, nefret, şiddet duygularının azalması sevgi, saygı, empati, sempati, minnet, şükran, diğergamlık duygularının artmasını sağlayarak pozitif duyguların gelişimine, iyi oluş ve mutluluk seviyelerinin artmasına yardımcı olabilir (Algoe & vd., 2010, s. 217-233; Gaertner & Binfet, 2015, s. 27-30; Lambert & Fincham, 2011, s. 52-60).

1. DKAB Dersi Öğretim Programında Nezaket Eğitiminin Önemi ve Gereği

Okullar, bireylerin fiziksel, duyuşsal, psikomotor ve ahlakî olarak gelişebildiği, en fazla etkileşimin gerçekleştiği sosyal kurumlardır (Yılmaz, 2003, s. 151). Öğrencilerin karakter gelişiminde büyük bir rol oynayan bu ortamlar, sadece akademik değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal becerilerin kazandırılmasında da önemli bir etkidir. Günümüz eğitim anlayışı, bireysel yetkinliklerin yanı sıra sosyal ve duygusal becerilere de odaklanmakta, nezaket gibi erdemlerin öğrencilere kazandırılmasına önem vermektedir. Okul ortamında yapılan araştırmalar, nezaketin öğrencilerin mutluluğunu, sosyal kabul düzeylerini artırdığını, zorbalığı azalttığını ve böylece olumlu bir okul iklimi oluşturduğunu göstermektedir (Layous & vd., 2012, s. 1-3). Bu çerçevede, nezaket eğitimi, bireylerin sosyal becerilerini geliştirip toplumdaki uyumlarını artırarak, onları barışçıl bir toplumun parçası olmaya hazırlayan bir yapıya sahiptir.

Dünyada pek çok ülke, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmek, empati ve saygı gibi değerleri kazandırmak, duygusal farkındalığı artırmak ve akran zorbalığını önlemek amacıyla nezaket eğitimine dayalı müfredat programları hazırlamış ve uygulamıştır. Bu tür programlar, erken çocukluk döneminden başlamak üzere eğitimin tüm kademelerinde

önemli bir yere sahiptir ve çocukların toplumsal hayatın gerektirdiği olumlu davranışları geliştirmelerine yardımcı olabilir. Japonya, Finlandiya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde yürütülen bu müfredat programlarında, nezaket eğitimi yalnızca sınıf içi eğitimle sınırlı kalmayıp öğrencilerin günlük yaşamlarında uygulamaları hedeflenmiştir (Misic, 2023; *Peace of Mind Program – Integrates Mindfulness, Social Emotional Learning and Conflict Resolution Skills*, t.y.; Takizawa vd., 2023).

Türkiye'de nezaket eğitiminin müfredata eklenmesi, öğrencilerin sosyal-duygusal gelişimini desteklemek, toplumsal değerleri aktarmak ve sağlıklı iletişim kurmalarını sağlamak açısından önemlidir. Erken yaşlarda verilen nezaket eğitimi, çocukların sosyal becerilerini, empati ve saygı duygusunu geliştirmelerine yardımcı olur. Sosyal ve duygusal öğrenme programları, öğrencilerin toplumsal sorumluluk bilincini artırabilir; Bu manada Finlandiya'daki "Kiva" gibi zorbalığı önleme programları ise Türkiye için örnek teşkil edebilir (Misic, 2023). Türkiye'de böyle bir müfredatın geliştirilmesi, öğrencilerin daha sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarını, akademik başarılarının yanı sıra sosyal hayatta da başarılı bireyler olmalarını sağlayabilir.

Türkiye'de okullarda bağımsız bir nezaket eğitimi programı olmamakla birlikte, nezaket eğitimi genellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerinde İslam dininin temel ilkeleri bağlamında verilmektedir. Okullarda okutulan diğer derslere oranla değer ve erdemleri konu edinen DKAB derslerinin, ahlak ve değer eğitimine katkısının diğer derslere göre daha fazla olduğu ileri sürülebilir (Nas, 2024, s. 52-74). Bu sebeple Türkiye'de geliştirilebilecek nezaket eğitimi programının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersleriyle desteklenmesi, içerik ve İslam dininin değerlerine uygunluğu açısından oldukça elverişli bir yaklaşımdır. İslam dini, nezaket, hoşgörü, empati, yardımseverlik ve saygı gibi değerleri teşvik eden öğretilere sahiptir. Bu değerler, DKAB derslerinin içeriklerine eklenerek çocukların dinî bilgi edinmenin ötesinde, sosyal ve ahlakî beceriler geliştirmelerini de sağlayabilir.

Literatürde nezaket kavramını farklı bağlamda ele alan bazı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar nezaketi hem bireyler arası ilişkilerde hem de toplumsal düzeyde taşıdığı önemi farklı açılardan irdelemektedir. Ayrıca bu çalışmalar nezaketin dil ve iletişim ile olan ilişkisine, sözlü ve yazılı kültürdeki önemine ve hem evrensel hem de kültüre özgü boyutları olan bir kavram olarak çoğunlukla dil çalışmaları bağlamında incelemektedir

(Aydemir, 2014; Keser, 2018; Özdere vd., 2024; Sever, 2024). Nas, 2024'te yapmış olduğu bir araştırmada dinî ve ahlakî değerlerin neler olduğu ve 2018 DKAB öğretim programında öğrencilerin bu değerleri ne oranda kazandığını incelemiştir (Nas, 2024, s. 52-74). Çakmak, 2021 yılında yapmış olduğu araştırmada ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi programında kazanım-değer ilişkisini analiz etmiştir. Araştırmada sosyal değer bağlamında başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama, insan sevgisi, nazik ve sempatik kişilik yapısından çok kısa bahsedilmiştir (Çakmak, 2021). DKAB dersi bağlamında Kaymakcan ve Meydan'ın (2011), Keskin'in (2014), Çınar'ın (2015) ve Altıntaş'ın (2016) çalışmaları örnek verilebilir. (Altıntaş, 2016; Çınar, 2015; Kaymakcan & Meydan, 2011; Keskin, 2014) Bu araştırmalarda genelde DKAB dersi programında değerler, değerler ile ilgili öğretmen görüşleri, değerlerin öğretimi ve değerler öğretiminde kullanılacak yöntemler ve bir değer olarak nezaket vb. gibi konular işlenmiştir.

Bu makalede, literatürdeki yaklaşımlardan farklı olarak, nezaket erdemi sosyal bir beceri ve çatı değer olarak ele alınmıştır. Nezaket kavramının ayrıntılı tanımı yapılmış, bu erdemin toplumda iyi oluş ve refahı artırmadaki rolü ile eğitim programlarında taşıdığı önem teorik bir çerçevede açıklanmıştır. Araştırmada, doküman analizi yöntemi kullanılarak, nezaket kavramı ve bu kavramla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili değerler, erdemler ve karakter özellikleri 2018 ve 2024 DKAB Öğretim Programları üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda, özel amaçlar, temalar, kazanımlar, açıklamalar, öğrenme çıktıları, süreç bileşenleri, köprü kurma yaklaşımları, içerik çerçevesi ve öğrenme-öğretme uygulamaları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Bu çalışmada, nezaket erdemiyle doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili değerler, erdemler ve karakter özellikleri ele alınmıştır. Literatürde nezaketin, "iyilik" gibi kapsayıcı bir anlama sahip olması, toplumun faydasını gözeten "prososyal" bir davranış olarak değerlendirilmesi ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturması, DKAB programlarında birçok değer, erdem, karakter gücü ve kişilik özelliğiyle bağlantılı olarak incelenmesine olanak sağlamıştır (Peterson - Seligman, 2004, s. 603-609; Özdemir - Serttaş, 2020, s. 1094-1107; Algoe vd., 2010; Lambert - Fincham, 2011, s. 52-60; Gaertner - Binfet, 2015, s. 27-30).

Makale, toplumun karşı karşıya olduğu ve giderek artan şiddet ve zorbalık gibi kritik öneme sahip konulara çözüm sunma potansiyeli taşımaktadır. Bu yönüyle hem özgün hem de güncel bir değer taşımaktadır. Ayrıca, nezaket erdemi ve eğitime ilişkin ilk kapsamlı araştırma bulgularını ortaya koyması ve program geliştirme literatürüne katkı sağlaması beklenmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 2018 ve 2024 DKAB ilkököl ve ortaokul 4 ve 8. sınıf öğretim programının karşılaştırmalı olarak nezaket erdemi ve eğitimi açısından analizidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

DKAB Öğretim Programlarının özel amaçları, temaları, kazanım, açıklamalar, öğrenme çıktıları, süreç bileşenleri, köprü kurma, içerik çerçevesi ve öğrenme öğretme uygulamalarında, nezaket erdemi ve nezaket eğitime ilişkin unsurlar nelerdir?

2018 ve 2024 DKAB Eğitim Programlarında, nezaketle ilişkili kabul edilen sosyal farkındalık ve ilişki kurma becerileri, empati, şefkat ve merhamet, hoşgörü, saygı ve sevgi, iyilik ve yardımseverlik vb. değer, erdem ve becerilerin kapsamı nedir?

3. Yöntem

Nitel araştırma, olayları, olguları ve insan etkileşimlerini doğal bağlamlarında incelemeyi amaçlayan bir araştırma türüdür. Nicel araştırmalardan farklı olarak, sayısal verilere dayanmak yerine, metin, gözlem ve görüşme gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır. Nitel araştırmanın amacı, belirli bir konuyu, durumu veya olguyu anlamak, keşfetmek ve derinlemesine bilgi edinmektir. Bu araştırmada kullanılan veriler, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığının resmi internet sayfasındaki 2018 ve 2024 DKAB öğretim programlarının yer aldığı mevcut belge, raporlar, metinler kavram ve kategorilere ayrılarak nitel araştırma türü olan doküman analizi yöntemi ile ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. (Bowen, 2009, s. 27-40; Şimşek & Yıldırım, 2013, s. 232).

Doküman analizi yöntemi araştırmacı için zaman ve kaynak tasarrufu sağlarken, incelenen olgu ve olayların da önem sırasının oluşturulmasını, veri kaynaklarının tasnif edilmesini ve yeni veri setleri oluşturulmasını da kolaylaştırır (Baxter & Jack, 2010, s. 544-559; Crabtree & Miller, 1999; Guba & Lincoln, 1994, s. 163).

3.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma dokümanlarını, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığının resmi internet sayfasındaki 2018 ve 2024 DKAB öğretim programları oluşturmaktadır. İlgili dokümanlar içerik analizi yoluyla incelenmiştir. İçerik analizi, elde edilen verilerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesini ve bu verilerden kavram, kategori ve temaların oluşturulmasını amaçlayan bir nitel veri analiz yöntemidir (Şimşek & Yıldırım, 2013, s. 232). İçerik analizinde, veriler derinlemesine incelenir ve veri setinde tekrar eden ya da katılımcıların yoğun olarak vurguladığı olay ve olgular temel alınarak kodlar çıkarılır. Bu kodlar, daha sonra benzerliklerine ve ilişkilerine göre kategorilere ayrılır. Kategorilerden de anlamlı temalar oluşturularak veriler yapılandırılır. Bu yöntemle, araştırmadaki veriler belirli kavramsal çerçevelerle ilişkilendirilir ve analiz edilir.

Araştırmada içerik analizi kullanılarak, öğretim programlarında nezaket erdemi ve eğitimi ile ilgili içeriklerin derinlemesine incelenmesi ve anlamlandırılması hedeflenmiştir (Bengtsson, 2016; Crabtree & Miller, 1999; Merriam, 2009). Bu çalışmada, verilerin analizinde genel bir çerçeve içinde yapılan kodlama yöntemi tercih edilmiştir. Bu kodlama türünde, verilerin analizinden önce belirli bir kavramsal yapı oluşturulmakta ve veriler bu yapıya göre kodlanmaktadır (Şimşek & Yıldırım, 2013, s. 232). Araştırmada kullanılan genel çerçeve giriş bölümünde literatürden yararlanılarak oluşturulmuş olan nezaket erdemi ve eğitime yönelik kavramsal çerçevedir. Bu yaklaşımla, araştırmanın temelini oluşturan kavramlar, kategoriler ve temalar, önceden belirlenen bu çerçeve doğrultusunda yapılandırılmıştır. Kodlama işlemi, nezaket erdemi ve eğitimi konusundaki literatürde vurgulanan temel unsurlara göre gerçekleştirilmiştir, bu da verilerin analiz sürecini daha sistematik ve tutarlı hale getirmiştir. Bu çalışmada kavramsal çerçeve olarak nezaket erdemi ve eğitimi ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili kavram, değer, erdem, karakter özellikleri gibi unsurlar temel alınmıştır. Bu bağlamda araştırmada insani ve sosyal ilişkileri temel alan, iyilik, yardımseverlik, paylaşma, empati, şefkat, merhamet, minnettarlık, sosyal farkındalık, sevgi, saygı ve bireyin öz benliğine yönelik duyarlılık, öz yönetim, öz denetim, öz farkındalık dışadönüklük vb. temelinde insan ilişkileri, iyilik ve nezaket olan 57 tane değer ve erdem belirlenmiştir. Bu değer ve erdemlere yönelik içerikler, 2024 DKAB dersi “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” olarak bilinen öğretim programı ile 2018 yılında hazırlanan ve halihazırda kullanılan DKAB Öğretim Programı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. DKAB 2018 ve 2024

Öğretim Programları “2018 Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının (4-8) sınıf kademelerinde amaçlar, değerler ve yetkinlikler”, “2024 Türkiye yüzyılı maarif modeli din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programının (4-8) sınıf kademelerinde özel amaçlar, beceriler, değerler ve eğilimler”, “2018 Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim programının (4-8) sınıf kademelerinde Ünite, Kazanım ve Açıklamalar” ve “2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının (4-8) sınıf kademelerinde öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri, köprü kurma, içerik çerçevesi ve öğrenme öğretme uygulamaları” nezaket erdemi ve eğitiminin programdaki kapsamı açısından dört kategoriye ayrılarak incelenmiştir.

3.2. Bulgular

Bu çalışmada DKAB 2018 ve 2024 İlkokul ve Ortaokul (4’ten 8’e) programı amaçlar, kazanımlar, temel beceriler (yetkinlikler), ünite, kazanım ve açıklamalar, anahtar kavramlar nezaket erdemi, ilgili değer ve erdemler açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 1,2,3,4,5’te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1. 2018 ve 2024 DKAB Öğretim Programlarının Kavram Analizi

Kategori	Değer ve Erdemler	2018 Sayı (%)	2024 Sayı (%)
Yeni Programda Olup Eski Programda Olmayanlar	Empati	-	%4,84
	Güler Yüzlü Olmak	-	%1,61
	Güzel Söz Söylemek	-	%1,61
	Birlikte Yaşama Ahlakı	-	%1,61
	Öz Düzenleme	-	%1,61
	Vicdan	-	%3,23
	Toplumsal Sorumluluk	-	%1,61
	Toplumsal Haklar	-	%1,61
	Teşekkür	-	%8,06
	İletişim Adabı	-	%1,61
	Konuşma Adabı	-	%4,84
	Haklara Saygı	-	%1,61
	Öz Yansıtma	-	%1,61
	Cömertlik	-	%1,61
	Şefkat	-	%4,84
	Öz Yönetim	-	%1,61
	Sosyal Farkındalık	-	%4,84
	Dayanışma	-	%4,84
	İyilikseverlik	-	%3,23

Kategori	Değer ve Erdemler	2018 Sayı (%)	2024 Sayı (%)
Eski Programda Olup Yeni Programda Artış Gösterenler	Sabır	%3,23	%11,29
	Dostluk	%3,23	%4,84
	Yardımselik	%3,23	%4,84
	Sevgi	%6,45	%16,13
	Saygı	%8,06	%17,74
	Sorumluluk	%8,06	%16,13
	Nezaket	%3,23	%9,68
	Merhamet	%1,61	%17,74
	Şükür	%1,61	%6,45
	Alçakgönüllülük	%1,61	%4,84
	Selamlaşma	%3,23	%4,84
	Adap	%1,61	%4,84
	Sofra Adabı	%1,61	%3,23
	Kardeşlik	%1,61	%3,23
	Eski ve Yeni Programda Olmayanlar	Fedakârlık	-
İnanca Saygı		-	-
Hayırselik		-	-
Affetme/Bağışlama		-	-
Paylaşımıcılık		-	-
Diğergamlık		-	-
Uzlaşmacılık		-	-
Her İki Programda Eşit Olanlar	Hoşgörü	-	-
	Farlılıklara Saygı	%1,61	%1,61
	Sosyal Medya Adabı	%1,61	%1,61
	Hakkı Gözetmek	%1,61	%1,61
	İletişim	%3,23	%3,23
	Duyarlılık	%1,61	%1,61
	İletişim Becerileri	%3,23	%3,23
	Öz Farkındalık	%1,61	%1,61
Sosyal Duygusal Öğrenme	%1,61	%1,61	
Eski Programda Olup Yeni Programda Olmayan	Kul Hakkı	%1,61	-
	Birlik, Beraberlik	%1,61	-
	Sosyal Barış	%1,61	-
	Minnettarlık	%1,61	-
	Uyumluluk	%1,61	-
	Öz Denetim	%3,23	-

Tablo 1’de 2018 ve 2024 DKAB öğretim programları kavramsal açıdan analiz edilmiştir. Yeni DKAB programında nezaketin temelini oluşturan sevgi %16,13, saygı %17,74, merhamet %17,74, sorumluluk %16,13, nezaket %9,68, sabır %11,29, teşekkür %8,06

bir yüzdeyle değer ve erdemlerde kavramsal olarak ciddi bir artış tespit edilmiştir. Ancak nezaketin bel kemiğini oluşturan % 4,84'le empati ve % 3,23'le iyilik kavramları yeni programda artış göstermesine rağmen yeterli düzeyde kullanılmamıştır. Kul hakkı, minnettarlık, sosyal barış, birlik ve beraberlik gibi İslam dininin toplumun iyiliği için önem verdiği temel konular % 1,61'lik bir oranla 2018 programında az da olsa yer alırken yeni programda yer bulamamıştır. Günümüzde toplumun birçok kesiminde ihtiyaç duyulan ve sıkça dile getirilen sosyal-duygusal öğrenme ile bireysel becerilere ilişkin pek çok değer ve erdem, mevcut programların içeriğinde yeterince yer bulamamaktadır. Güncel programlarda eksikliği hissedilen bu değerler arasında fedakârlık, inanca saygı, hayırseverlik, affetme ve bağışlama gibi insani erdemlerin yanı sıra paylaşımcılık, diğergamlık, uzlaşmacılık ve hoşgörü gibi sosyal ilişkileri güçlendiren unsurlar da bulunmaktadır. Ayrıca, farklılıklara saygı, sosyal medya adabı, hakkı gözetme, duyarlılık, iletişim ve öz farkındalık gibi bireysel ve toplumsal yaşamın kalitesini artıran özellikler de bu eksiklikler arasında sayılabilir. Özellikle benlik becerileri, iletişim becerileri ve sosyal duyarlılık gibi bireyin hem kendini hem de çevresini anlamasına katkı sağlayacak önemli unsurların programlara dahil edilmemesi, mevcut yaklaşımlar açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, yeni öğretim programında bireylerin ve toplumların gelişiminde daha kapsayıcı ve çok yönlü bir bakış açısının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2. 2018 Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının (4-8) Sınıf Kademelerinde Amaçlar, Değerler ve Yetkinliklerin Nezaket Erdemi Bakımından İncelenmesi

Nezaket Erdemi ve İlgili Değerler, Erdemler, Karakter Özellikleri	Programın genel ve özel amaçları, becerileri, değerleri, eğilimlerinde geçen ifadeler	Amaçlar	Değerler	Yetkinlikler
Sabır	Öğretim programlarında yer alan "kök değerler" şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik.	-	☐	-
Sevgi	"Ailesini, vatanını, milletini seven bireyler yetiştirmek."	-	☐	-
Saygı	"İnsan haklarına saygılı olmak, kişiliğe değer vermek."	-	☐	-
Öz Denetim	Öğretim programlarında yer alan "kök değerler" şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik"	-	☐	-
Farklılıklara Saygı	"Farklı inanç ve dinî yorumları tanıma ve saygı duyma."	☐	-	-

Nezaket Erdemi ve İlgili Değerler, Erdemler, Karakter Özellikleri	Programın genel ve özel amaçları, becerileri, değerleri, eğilimlerinde geçen ifadeler	Amaçlar	Değerler	Yetkinlikler
Yardımsverlik	"Öğretim programlarında yer alan "kök değerler" şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımsverlik"	-	☐	-
Öz Farkındalık	"Öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlakî bütünlük ve öz farkındalığa sahip olmak."	-	☐	-
Dostluk	"Öğretim programlarında yer alan "kök değerler" şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımsverlik"	-	☐	-
Sorumluluk	"Öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek Süretiyle millî ve manevî değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getirmek" "Öğretim programlarında yer alan "kök değerler" şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımsverlik"	☐	☐	☐
İletişim Becerileri	"Duygu, düşünce ve görüşlerini hem sözlü hem de yazılı olarak ifade edebilme ve yorumlama, dinleme becerileri geliştirebilme, her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunabilme."	-	-	☐
Uyumluluk	"Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplumda etkili, yapıcı, çatışmaları çözücü davranış biçimleri ile donatılmasını kapsar."	-	-	☐

Not: 2,3,4,5 tablolarında yer alan 2018 ve 2024 DKAB Öğretim Programının Amaçlar, Değerler, Beceriler, Yetkinlikler, Ünite, Kazanım, Açıklamalar, Öğrenme Çıktıları, Öğrenme ve Öğretme Uygulamaları Millî Eğitim Bakanlığı 2018 ve 2024 Öğretim Programlarından alınmıştır.

Tablo 2’de 2018 DKAB (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı giriş kısmında yer alan genel ve özel amaçlar, değerler ve yetkinlikler nezaket erdemi ve ilgili kavramlar açısından analiz edilmiştir. İşaretili olarak gösterilen kavramlar doğrudan veya dolaylı olarak nezaket erdemi ile alakalı olarak programda yer alan kavramlardır. Elde edilen veriler doğrultusunda 2018 DKAB öğretim programı “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk ve yardımsverlik” gibi kök değerler üzerinde temellendirilmiştir. Tabloda kök değerler dışında da birçok ahlakî değer ve erdem bulunmasına rağmen, nezaket erdeminin temelini oluşturan ve doğrudan ilişkili olan hoşgörü, nezaket, minnettarlık, empati, iyilik, yardımsverlik, şefkat, merhamet, diğergamlık, paylaşımcılık gibi kavramlar programın genel ve özel amaçlar ile değerler kısmında yeterince temsil edilmemiştir. Tablo 2’de sabır, dostluk, sevgi, saygı, sorumluluk gibi değerler nezaket erdemiyle ilişkili olarak işaretlenmiştir. Bu değerlerin

nezaketi desteklediği açıktır, fakat programın giriş kısmında amaçlar, değerler ve yetkinliklerde nezaket erdeminin doğrudan yer almaması bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Tablo 2’de belirtildiği üzere kök değerlerden olan öz denetim ve sabır, öz farkındalık ve sosyal farkındalık öğrencilerin nezaket erdemine yönelik davranışları geliştirmesinde önemli rol oynar. Ancak bu yetkinliklerin nezaket erdemiyle olan doğrudan bağı açıkça programda belirtilmemiştir. Tabloda programın genel amacı, bireylerin vatana ve millete karşı sevgi ve bağlılık geliştirmesi olarak belirtilmiştir. Nezaket erdemine doğrudan atıfta bulunmasa da bu amaç bireyin topluma karşı sorumluluk bilinci geliştirmesini teşvik edebilir. Özel amaçlarda ise bireylerin farklı inanç ve yorumlara saygı duyması gibi sosyal bir perspektif vurgulanmıştır. Ancak nezaket erdemine yönelik doğrudan bir ifade bulunmamaktadır. Bu durum, özel amaçlar açısından nezaketin sınırlı bir şekilde ele alındığını gösterir. Tablo 2’den elde edilen veriler, 2018 DKAB öğretim programının temel ahlakî değerleri ön plana çıkardığını, ancak nezaket erdemi açısından sınırlı bir kapsama sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının (4-8) Sınıf Kademelerinde Özel Amaçlar, Beceriler, Değerler ve Eğilimlerin Nezaket Erdemi Bakımından İncelenmesi

Nezakat Erdemi ve İlgili Değerler, Erdemler, Karakter Özellikleri	Programın genel ve özel amaçları, becerileri, değerleri, eğilimlerinde geçen ifadeler	Beceriler	Değerler	Eğilimler
Sosyal Duygusal Beceriler	"Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli", sosyal duygusal beceriler (öz farkındalık/kendini tanıma, öz düzenleme/kendini düzenleme ve öz yansıtma/kendine uyarılma vb.) gibi duygusal gelişim öğeleridir."	✓	-	-
Sevgi	"Ailesini, vatanını, milletini seven bireyler yetiştirmek."	✓	-	-
Saygı	"İnsan haklarına saygılı olmak, kişiliğe değer vermek."	✓	-	-
Empati	DKAB (4-8. Sınıf) Öğretim Programı, dinî ve ahlakî konularda bireyin üst düzey düşünme (analitik, eleştirel, empatik düşünme vb.) ve duygusal becerilerine (öz denetim, duygusal öz düzenleme, empati vb.) odaklanmaktadır.	✓	✓	✓
Farklılıklara Saygı	"Farklı inanç ve dinî yorumları tanıma ve saygı duyma."	✓	-	-
Yardıms severlik	-	-	✓	-
Sosyal Farkındalık	"Çevresindeki dinî yorum ve tecrübeleri fark etme."	✓	✓	-
Öz Farkındalık	"Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli", sosyal duygusal beceriler (öz farkındalık/kendini tanıma, öz düzenleme/kendini düzenleme ve	✓	-	-

Nezaket Erdemi ve İlgili Değerler, Erdemler, Karakter Özellikleri	Programın genel ve özel amaçları, becerileri, değerleri, eğilimlerinde geçen ifadeler	Beceriler	Değerler	Eğilimler
	<i>öz yansıtma/kendine uyarlama vb.) gibi duygusal gelişim öğeleridir."</i>			
Dostluk	<i>"Bu kapsamda sevgi, saygı, kardeşlik ve dostluk bağlarını güçlendiren; vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik gibi millî birlik ve beraberliği pekiştiren değerlerin öğrencilerin zihninde güçlü bir şekilde yer etmesine özen gösterilir."</i>	-	✓	-
Sorumluluk	<i>"Cumhuriyet'e karşı görev ve sorumluluklarını bilmek."</i>	✓	✓	✓
Merhamet	<i>"Eğitim sistemi içinde din ve ahlak öğretimi, sağlıklı, iradeli, sorgulayıcı, üretken, bilge, cesaretli, merhametli, vatansever, estetik duyarlılığa sahip ve ahlaklı bireylerin yetiştirilmesinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir."</i>	-	✓	-
Sabır	-	-	✓	-
Duyarlılık	<i>"Sahip olunan becerilerin niyet, duyarlılık, isteklilik ve değerlendirme öğeleri doğrultusunda gerekli durumlarda nasıl kullanıldığı ile ilgili zihinsel örüntüleri ifade eder."</i>	-	✓	✓
Öz Yansıtma	<i>"Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli", sosyal duygusal beceriler (öz farkındalık/kendini tanıma, öz düzenleme/kendini düzenleme ve öz yansıtma/kendine uyarlama vb.) gibi duygusal gelişim öğeleridir."</i>	✓	-	-
Haklara Saygı	<i>"Öğrencilerin hem kendinin hem de başkalarının kişisel haklarının olduğunu fark etmesi, insanlarla ilişkilerinde duyarlı olması, saygılı davranması ve kişisel haklara saygıyı ilke edinmesi sağlanır."</i>	✓	-	-

Tablo 3'te, yeni DKAB Öğretim Programının amaçlar, değerler, eğilimler ve beceriler bağlamında incelenmesi sonucunda eski programda yer almayan yeni kavramlara yer verildiği tabloda işaretli olarak gösterilmiştir. Tablo 3'teki verilere göre 2024 DKAB Öğretim Programı öz yansıtma, öz farkındalık, öz yönetim gibi kavramlara yer vererek öğrencilerin sosyal-duygusal becerilerini geliştirmeye yönelik önemli bir adım attığını göstermektedir. Eski programa nispetle yeni programda, nezaket erdemine doğrudan bir başlık ve ünite bağlamında yer verilmemekle birlikte, ilgili değer, erdemlere daha fazla yer verildiği ve özellikle merhamet, sabır, yardımseverlik gibi değerlerin sıkça vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca, empati ve farklılıklara saygı gibi sosyal beceriler, toplumsal yaşamdaki önemine dikkat çekilerek ele alınmıştır. Ancak, yeni programda toplumsal nezaket değerlerinin İslam dini bağlamında belirgin bir şekilde yer almaması

öğrencilerin topluma yönelik davranışlarını geliştirmeleri açısından önemli bir eksiklik. Özellikle kul hakkı, şükür, teşekkür, dayanışma, minnettarlık, cömertlik, iyilikseverlik, alçakgönüllülük gibi toplumsal değerlerin programa dahil edilmemesi, öğrencilerin toplumla daha empatik, paylaşımcı ve uzlaşmacı ilişkiler kurmalarını zorlaştırabilir. Bu yüzden, programın toplumsal nezaket unsurlarına daha fazla yer vermesi, öğrencilerin saygı, yardımlaşma ve paylaşma gibi değerlere sahip bireyler olmalarına katkı sağlayacaktır. 2024 DKAB öğretim programının, nezaket erdemi ve toplumsal değerler açısından daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirmesi önerilmektedir.

Tablo 4. 2018 Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının (4-8) Sınıf Kademelerinde Ünite, Kazanım ve Açıklamalar

Nezaket Erdemi ve İlgili Değerler, Erdemler, Karakter Özellikleri	Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Ünite, Kazanım ve Açıklamalar
ÜNİTE	Günlük Hayattaki Dinî İfadeler
Selamlaşma	“Selam konusunda; esselamü aleyküm/selamün aleyküm ifadeleri ile dilimizde yaygın olarak kullanılan diğer selamlama cümlelerine yer verilir.” “Allah razı olsun, Allah’a emanet ol, Allah şifa versin, inşallah, maşallah” gibi günlük hayatta kullandığımız dilek ve dualara yer verilir.”
ÜNİTE	Güzel Ahlak
Saygı, Sevgi	“İnsani ilişkilerin gelişmesinde sevgi ve saygının önemini ve gerekliliğini savunur.”
ÜNİTE	Adap ve Nezaket
Adap, Nezaket, Selamlaşma	“Toplumsal hayatta nezaket kurallarına uygun davranışlar sergilemeye özen gösterir.” “Selamlaşma adabına riayet eder.”
Konuşma Adabı, İletişim Adabı	“İletişim ve konuşma adabına uygun davranır.”
Sofra Adabı, Alçakgönüllülük	“İletişim adabı konusunda internet ve sosyal medya adabına da değinilir.” “Sofra adabına riayet eder.” “Lokman Sûresi, 12-19. ayetlerde tavsiye edilen davranışlara öğrenci seviyesine uygun bir şekilde yer verilir.”
ÜNİTE	Hz. Muhammet ve Aile Hayatı
İletişim	“Hz. Muhammed’in (s.a.v.) aile içi iletişiminde örnekler verir.”

ÜNİTE

İletişim

Sosyal Barış

Farklılıklara Saygı

Hız. Muhammed'in Hayatı

"Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sosyal barış sağlama ve eğitim öğretim konusundaki faaliyetleri"

"Diğer din mensupları ile ilişkiler konusunda Medine'deki Yahudilere, Necran Hıristiyanlarına, İslam'a davet mektuplarına ve bazı bölgelere gönderilen elçiler"

ÜNİTE

Birlik, Beraberlik, Sorumluluk

Minnettarlık, Şükür

Temel Değerlerimiz

"Toplumumuzu birleştiren temel değerleri fark eder."

"Vatanımıza, milletimize, bayrağımıza ve millî marşımıza karşı görev ve sorumluluklarımıza yer verilir."

"Şehit ve gazilerimize karşı olan minnet ve şükran borcumuz üzerinde durulur."

-Dinî bayramların ve önemli gün ve gecelerin toplumsal bütünleşmeye olan katkısını yorumlar.

"Cuma günü, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı ile kandillerin toplumsal bütünleşmeye olan katkısına değinilir."

ÜNİTE

İletişim

Hac ve Kurban

"Haccın Müslümanların ahlakî gelişmelerine ve Müslümanlar arası iletişim ve etkileşime yaptığı katkılara da vurgu yapılır"

ÜNİTE

Dostluk, Öz Denetim, Sabır

Saygı, Sevgi, Sorumluluk

Yardımsızlık

Ahlakî Davranışlar

"Kazanımda; "adalet", "dostluk", "dürüstlük", "öz denetim", "sabır", "saygı", "sevgi", "sorumluluk", "vatansızlık" ve "yardımsızlık" değerleri, ilişkili oldukları tutum ve davranışlarla birlikte ele alınır.

-Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir."

ÜNİTE

Kardeşlik

İslam Düşüncesinde Yorumlar

"Alevilik-Bektaşilikteki "ocak kültürü" ne ve "el ele, el hakka ikrarına yer verilir; Bektaşilikte musahipliğe "ikrar ve nasip alma" da denildiğine ve bu kavramın İslam tarihindeki muhacir ensar kardeşliğine dayandırıldığına değinilir."

ÜNİTE

Paylaşma, Yardımlaşma

Kul Hakkı

Zekât ve Sadaka

"İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi ayet ve hadisler ışığında yorumlar."

"Hz. Şuayb'in, (a.s.) "ölçü ve tartıda hile yapmama" konusunda ortaya koyduğu duyarlılıkla ilgili Kur'an-ı Kerim'den örneklere yer verilir."

ÜNİTE**Hız. Muhammed'in Örnekliliği**

Merhamet, Affedicilik

Hakkı Gözetmek

“Hz. Muhammed’in (s.a.v.) merhametli ve affedici oluşunu davranışlarında yansıtmaya özen gösterir.”

“Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hakkı gözetmedeki hassasiyetine örnekler verir.”

Tablo 4’te, 2018 DKAB Öğretim Programı ünite, kazanım ve açıklamaları nezaket erdemi bağlamında değerlendirilmiştir. 2018 programında dikkat çeken ilk unsur, "adap ve nezaket" ünite başlığı altında bu erdemin özel olarak ele alınmasıdır. 2024 programına kıyasla, 2018 programı nezaket erdemine doğrudan odaklanmış ve bu kavramı çeşitli toplumsal ve bireysel alanlarda nasıl yaşanması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Bu ünite selamlaşma, konuşma adabı, iletişim adabı, sofrada adabı gibi temel nezaket kuralları detaylı bir şekilde işlenmiştir. 2018 programında, empati gibi önemli sosyal duygusal beceriler, yalnızca birkaç kazanımda kısıtlı bir şekilde yer bulmuş ve eğitimde bu becerilerin gelişimine dair doğrudan bir vurgu yapılmamıştır. Sosyal farkındalık, farklılıklara saygı, kul hakkı gibi temalar da yeterince ele alınmamış ve bu kavramların öğrencilerin davranışlarına yansımaları için somut örnekler ve aktiviteler önerilmemiştir. Bu eksiklikler, nezaket erdeminin toplumsal ve bireysel alandaki önemine vurgu yapmada yetersiz kalmıştır. 2018 programının büyük ölçüde bilişsel düzeyde kalmış olması, öğrencilerin duygusal, sosyal ve ahlakî gelişimlerine yönelik derinlemesine bir yaklaşım geliştirememiştir. Değerlerin içselleştirilmesi ve davranışa yansımaları konusunda somut uygulamalara yer verilmediği için programın sadece bilgi aktarımı yönü ağır basmıştır. 2024 programı ise, duygusal zekâ, sosyal ve benlik becerilerin gelişimini dikkate alarak daha bütüncül bir yaklaşım benimsemiştir. 2018 DKAB Öğretim Programı, nezaket erdemine dair temel unsurları işlemekle birlikte, toplumsal ve duygusal öğrenme boyutunda önemli eksiklikler taşımaktadır. Bu noktada 2024 programı, sosyal, duygusal ve benlik becerilerini daha güçlü bir şekilde işleyerek bu eksiklikleri gidermeyi hedeflemiştir.

Tablo 5. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının (4-8) Sınıf Kademelerinde Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri, Köprü Kurma, İçerik Çerçevesi ve Öğrenme Öğretme Uygulamaları Açısından İncelenmesi

Nezakat Erdemi ve İlgili Değerler, Erdemler, Karakter Özellikleri	2024 DKAB Öğretim Programı Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri, Köprü Kurma, İçerik Çerçevesi ve Öğrenme Öğretme Uygulamaları
ÜNİTE	Günlük Hayat ve Din
Şükür	“Allah’a (cc) şükür ile ilgili tecrübelerini hayatına yansıtabilme, gözden geçirme, çıkarım yapma ve değerlendirme” (Öğrenme çıktıları)
Teşekkür	“Allah şükretmemi ister” (İçerik çerçevesi)
Selamlaşma	“Teşekkür etmek ile şükür arasındaki benzerlik vurgulanarak konu ile gerçek hayat arasında da bağlantı kurulur” (Köprü kurma)
Empati	“Selamlaşmanın ne hissettirdiği sorulur” (Ö.Ö. Uygulamaları)
Saygı	“Öğrencilerin empati yaparak günlük hayatlarında dini ifadeleri kullandıklarında çevrelerine karşı daha duyarlı bir yaklaşım sergilemeleri amaçlanır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Nezaket	“Öğrencilere kendilerine yapılan iyiliklere nasıl karşılık verdikleri, teşekkür etmenin ne anlama geldiği ne zaman, kime ve neden teşekkür edileceği sorulur” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
İyilik	“Teşekkür etmenin aynı zamanda saygının bir gereği ve nezaketli davranmanın bir göstergesi olduğuna vurgu yapılır” (Ö.Ö. Uygulamaları)
	“Şükür ile teşekkür arasındaki ilişki ve şükürün insana katkıları konusunda farkındalık oluşturmak” (Ö.Ö. Uygulamaları)
ÜNİTE	Allah Sevgisi
	“Allah’ın (cc) kullarına olan sevgisini gözleme dayalı tahmin edebilme ve çıkarım yapma” (Öğrenme çıktıları)
Sevgi	“Allah bizi seviyor” (İçerik çerçevesi)
Merhamet	“Öğrencilere sevgilerini nasıl ifade ettikleri sorulur. Sevmenin ve sevilmenin ifade edilmiş şekilleri örneklendirilerek günlük hayatla ilişki kurulur.” (Köprü kurma)
	“Merhamet kavramı tanımlanır. İnsanda bulunan sevme ve sevilme duygusunun Allah’ın (cc) merhametinin göstergesi olduğuna değinilir.” (Ö.Ö. Uygulamaları)
ÜNİTE	Peygamberlerin Sevgisi
	“Peygamberlerin çocuk sevgisi konusunu araştırır, bilgi toplar, bilgilerin doğruluğunu kanıtlar, bilgileri kaydeder.” (Öğrenme çıktıları)
Sevgi	“Peygamberlerin toplumlarına ve çevresine olan sevgisini yapılandırabilme, akıl yürütme” (Öğrenme çıktıları)
Şefkat	“Peygamberler çocukları, toplumları ve çevreyi sever” (İçerik çerçevesi)

Merhamet	<p>“Peygamberlerin çocuklara şefkat ve anlayışla yaklaştıklarına dair çıkarımda bulunulur.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p> <p>“Peygamberlerin toplumlarına olan sevgisi, aileleri ile ilişkilerinden yola çıkılarak ele alınır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p> <p>“Peygamberlerin toplumlarına verdikleri değer, tevbe Süresi 128. ayetten hareketle ele alınır.” (Ö.Ö. Uygulamaları)</p>
ÜNİTE	Ahlakî Değerlerimiz
	<p>“İnsan ilişkilerini inceleyerek sabır değerinin önemini içeren nedensel ilişkiler ortaya koyar ve sabır değerinin önemi hakkında uyumlu bir bakış açısı geliştirir” (Öğrenme Çıktıları)</p>
Sabır	<p>“Yardımseverliğin insan ilişkilerindeki rolünü ve önemini gözleme dayalı tahmin edebilme, tecrübesiyle ilişkilendirme ve çıkarım yapma” (Öğrenme Çıktıları)</p>
Yardımseverlik	<p>“Adalet, sabır ve yardımseverlik kavramları tanımlanır, öğrencilere örnekler verilir ve farkındalık oluşturulur” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p>
Kardeşlik	
İyilik	<p>“Sabrın duygu, düşünce ve davranışlarda kontrollü olmak anlamına geldiği öğrencilere fark ettirilir, günlük hayattan örnekler verilir, kendi davranışlarına eleştirel bakmaları sağlanır” (Ö.Ö. Uygulamaları)</p> <p>“Yardımsever, cömert ve iyiliksever olmanın insan ilişkilerindeki öneminden bahsedilir, örnekler verilir” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p> <p>“Ensar ve muhacir kardeşliğine değinilir” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p>
ÜNİTE	Haklar ve Sorumluluk
	<p>“Kişisel haklar, başkalarının haklarına saygı ve insanlara karşı sorumluluk” (İçerik Çerçevesi)</p>
Toplumsal Haklar	
Toplumsal Sorumluluk	<p>“Öğrencilere aile içindeki, okuldaki ve ülkedeki insanların hakları konusunda farkındalık kazandırılır” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p> <p>“Toplumsal rollerin insanlara kazandırdığı haklara örnekler verilerek öğrencilerin bunlarla kişisel haklar arasında ilişki kurması sağlanır.” (Ö.Ö. Uygulamaları)</p> <p>“Öğrencilerin hem kendisinin hem de başkalarının kişisel hakları olduğunu fark ederek bunları birleştirmesi insanlarla ilişkilerinde saygılı, nazik, sabırlı ve anlayışlı olması sağlanır” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p> <p>“Sorumluluk kavramı açıklanır. İnsanın kendisine, ailesine, çevresine ve Allah’a (cc) karşı sorumlulukları olduğu sıralanır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p>

	<p>“Bu sorumluluklar söz ve davranışlarda doğru olmak, yardımlaşmak ve dayanışmak, büyükleri saymak, küçükleri sevmek, komşuları ve akrabaları gözetmek şeklinde sınıflandırılır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</p>
ÜNİTE	Kuran’ı Kerim
Vicdan	“Öğrencilere vicdanlı olmak hakkında bilinç kazandırılır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Merhamet	“Merhametle ilişkili ayet örnekleri verilir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
ÜNİTE	Mimarimizde Dinî Motifler
İnanca Saygı	“Cemaatle ibadet etmenin ve camide ibadet edenlere saygı duymanın önemi, etkinlikler yoluyla öğrencilere fark ettirilir” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
ÜNİTE	Ahlakî Davranışlar
Adap	“Doğru sözlü ve merhametli olmanın bireysel ve toplumsal açıdan önemine dair çıkarımda bulunur” (Öğrenme çıktıları)
Nezaket	“Adap ve nezaket kurallarını çözümler, sınıflandırır, yorumlar.” (Öğrenme çıktıları)
Merhamet	“Merhametli olmanın birey ve topluma yansımaları hakkında sorular sorularak öğrencilere beyin fırtınası yaptırılır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Vicdan	“Vicdanlı ve şefkatli olmanın, insanı, doğayı ve hayvanları sevmenin merhametle bağlantısı vurgulanır ve merhamet ve sevgi arasında ilişki kurulur.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Şefkat	“Allah’ın (cc) adil, merhametli ve affedicisi olması ile Hz. Muhammed’in (sav) merhametli ve affedicisi oluşuna ayet ve hadislerden örnekler verilir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Affedicilik	“Adap ve nezaket kavramları tanımlanır, günlük hayattan örnekler verilir ve nezaketli olmanın toplumsal bir sorumluluk olduğu fark ettirilir”. (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Selamlaşma	“Adap ve nezaket kuralları selamlaşma adabı, iletişim ve konuşma adabı, sofraya adabı olarak sınıflandırılır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
İletişim	“Adap ve nezaket kuralları selamlaşma adabı, iletişim ve konuşma adabı, sofraya adabı olarak sınıflandırılır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Sofra Adabı	“Selamlaşmanın İslam dinindeki yeri” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Konuşma Adabı	“İletişim ve konuşma adabıyla ilgili olarak doğru sözlü olmak, açık ve anlaşılır ifadeler kullanmak, nazik bir üsluba sahip olmanın önemine dikkat çekilir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Sosyal Medya Adabı	“Sosyal medya ve internette de nezaket kurallarına uymak gerektiği ve mahremiyete dikkat etmenin önemi vurgulanır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
	“Öğrencilere yemek yerken nelere dikkat ettikleri sorularak sofraya adabıyla ilgili kurallar fark ettirilir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
ÜNİTE	Peygamberliğinden Önce Hz. Muhammed

Saygı	“Öğrencilerin Hz. Muhammed’in (sav) çevresine karşı saygılı, çalışkan ve yardımsever olduğunu doğru ve anlamı değiştirmeyecek şekilde yeniden ifade etmesi sağlanır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Yardımseverlik	
ÜNİTE	Kültürümüzdeki Dinî Motifler
Dayanışma	“Sadaka taşı, zimem defteri ve vakıf faaliyetlerinden bahsedilerek dayanışmanın ve fedakârlık göstermenin önemi vurgulanır. Bu sayede öğrencilere yardımseverlik davranışının kazandırılması hedeflenir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Fedakârlık	
Yardımseverlik	
ÜNİTE	Hac, Umre ve Kurban
Sabır	“İhram ile duygu ve düşüncelerin kontrol edilerek sabırlı olma, gösteriş ve övünmeden kaçınarak mütevazı olma değerlerinin, vakfe ile istikrarlı davranarak sabır göstermenin, tavaf ile evrensel bağ kurmayı sağlayan dostluk değerinin, say ile olumlu bakış açısına sahip olarak sabretmenin, şeytan taşlama ile öz düzenleme yaparak sorumluluk üstlenme bilincinin kazandırılmak istendiği öğrencilere fark ettirilir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Mütevazılık	
Dostluk	
Öz Düzenleme	
Sorumluluk	“Öğrencilerden empati kurarak hac ibadetin insanın ahlakî gelişimine, Müslümanlar arasındaki iletişim ve etkileşime katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmaları beklenir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Empati	
	“Kurban etini ihtiyaç sahipleriyle paylaşma ve gelen misafirlere ikram etme geleneğinin toplumda yardımseverliği ve cömertliği yaygınlaştırdığına dikkat çekilir”. (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
ÜNİTE	İslam Düşüncesinde Yorumlar
	“Öğrencilerin dinin de bireyler tarafından özgün şekilde yorumlanabileceğini anlamaları ve böylelikle sosyal farkındalık kazanmaları sağlanır” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Sosyal Farkındalık	“Öğrenciler farklı din anlayışlarına saygı gösterir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Farklılıklara Saygı	“Din anlayışındaki farklılıkların kültürel bir zenginlik olduğunu fark eder.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
ÜNİTE	Peygamber Olarak Hz. Muhammed
Kardeşlik	“Ensar-muhacir kardeşliği, Medine Sözleşmesi konularından ayrıntıya girilmeden bahsedilir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)
Birlikte Yaşama Ahlakı	
ÜNİTE	Yaşayan Dünya Dinleri
Sosyal Farkındalık	“Öğrencilerin dünya üzerinde farklı dinlerin varlığını bir olgu olarak kabul etmesi ve sosyal farkındalığının gelişmesi hedeflenir. Bu bilgilerden yola çıkılarak öğrencilerin bu dinlerin

Farklılıklara Saygı	<i>mensuplarını anlayabilmesi, onlara saygı duyabilmesi ve toplum kurallarıyla ilgili bir anlayış geliştirmesi sağlanır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</i>
ÜNİTE	Zekât ve Sadaka
Paylaşma	<i>“Paylaşma ve yardımlaşma bağlamında zekât ibadetine ilişkin ölçütleri açıklar.” (Öğrenme çıktıları)</i>
Yardımlaşma	<i>“Öğrencilerin dinî bilgi türü arasında sayılan zekât ibadetiyle paylaşma ve yardımlaşma ihtiyacını fark etmeleri beklenir” (Öğrenme çıktıları)</i>
Güzel Söz Söylemek	<i>“Sadakayı cariye hakkında bilgi verilir. Öğrencilerin güzel söz söylemek, insanlara karşı güler yüzlü olmak gibi davranışların da sadaka kapsamında değerlendirildiği çıkarımında bulunması sağlanır.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</i>
Güler Yüzlü Olmak	
ÜNİTE	Din ve Sosyal Hayat
Şefkat	<i>“Öğrencilerin sosyal hayatta hakkaniyetli davranmanın, insana ve topluma değer vermenin, çevrelerindeki insanlara şefkat göstermenin, dayanışma ve fedakarlığın önemini fark etmeleri beklenir.” (Öğrenme Öğretme Uygulamaları)</i>
Dayanışma	
Fedakârlık	
ÜNİTE	Kur’ân ve İnsan
Merhamet, Hakkı	<i>“Kur’ân-ı Kerim’e göre Hz. Muhammed’in (sav) merhametli ve affedici oluşu, insanlara değer vermesi açıklanır. (Öğrenme çıktıları)”</i>
Gözetmek, Affedicilik,	
Alçakgönüllülük	<i>“Lokman’ın öğütlerini kendi hayatına yansıtabilme (Öğrenme çıktıları)”</i>
Konuşma Adabı	

Tablo 5’te, 2024 DKAB Öğretim Programının (4-8) sınıf kademelerinde öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri, köprü kurma, İçerik Çerçevesi ve öğrenme öğretme uygulamaları açısından incelenmesi sonucunda nezaket erdemi ve eğitimi ile bağlantılı değer ve erdemler ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Nezaket erdemi ve ilgili değerlerin 2018 DKAB öğretim programının giriş bölümü, ünite, kazanım ve açıklamalarda yaklaşık 47 kez, 2024 öğretim programının giriş bölümü ünite, uygulamalar, çıktılar ve bileşenler bölümlerinde ise 123 kez geçmesi, yeni programda nezaket erdemine yönelik bir artış olduğuna işaret etmektedir. Yeni programda nezaket erdemine ilişkin %161,70’lik artış, sosyal farkındalık ve sosyal beceri gelişiminde olumlu bir eğilim olarak değerlendirilebilir. Yeni programda, nezaketle doğrudan bağlantılı “şefkat, merhamet, empati, farklılıklara saygı, yardımlaşma ve dayanışma” gibi sosyal duygusal öğrenme becerilerine daha fazla vurgu yapıldığı, ancak bu vurgunun daha çok kazanımlar ve uygulamalar kısmında yer aldığı görülmektedir. Metindeki bu gözlem, tematik olarak

nezaket kavramının yalnızca bir erdem olarak değil, daha geniş bir sosyal ve duygusal farkındalık perspektifi ile ele alındığını ortaya koymaktadır. 2018 programında “kök değerler” ağırlıklı bir yapı bulunurken, 2024 programı daha geniş bir erdem yelpazesıyla sosyal değerleri ele almaktadır. Bu bağlamsal uyum, eğitimde sadece teorik bilgiyi değil, davranışa yönelik uygulamaları da içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tablo 5’e göre 2024 DKAB öğretim programı nezaket erdemini ve ilgili sosyal değerleri önceki programa göre daha sık vurgulamaktadır; ancak, bu erdemlerin öğrenme çıktılarına yansıtılması ve uygulama örneklerinin program içinde daha fazla desteklenmesi önerilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, 2018 ve 2024 DKAB öğretim programları, 4’ten 8’e tüm sınıf kademelerinde nezaket erdeminin önemi ve nezaket eğitimi bağlamında kavramsal içerik ve nezaketin kapsamı açısından ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Çalışmada, toplumsal ihtiyaçlar bağlamında her iki programın nezaket erdemine ilişkin vurguları, bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

2024 DKAB öğretim programında nezaket erdemine yönelik kavramların 2018 programına kıyasla % 161,70 oranında arttığı tespit edilmiştir. Bu artış, şefkat, merhamet, empati, farklılıklara saygı, yardımlaşma ve dayanışma gibi sosyal-duygusal becerilere yönelik olumlu bir artış olduğunu göstermektedir. Ancak nezaketin temel unsurlarından olan empati (%4,84) ve iyilik (%3,23) gibi değerlerin, programlarda yeterli düzeyde temsil edilmediği söylenebilir.

2018 programında kök değerler arasında “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik” gibi kavramlara ağırlık verilmiş, ancak nezaket erdeminin temel unsurlarından hoşgörü, minnettarlık, diğergamlık ve paylaşımcılık gibi değerlerin yeterince ele alınmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, 2024 programı nezaketin destekleyicisi olan sosyal farkındalık, öz yönetim ve öz yansıtma gibi bireysel ve sosyal becerilere yer vererek öğrencilerin duygusal gelişimine destek olmayı amaçlamaktadır. Ancak yeni programda da kul hakkı, dayanışma, cömertlik, şükür ve teşekkür gibi nezaketin temeli olan toplumsal değerlerin eksikliği dikkat çekmektedir.

Nezaket erdemiyile bağlantılı olarak, 2018 DKAB öğretim programında toplumsal iyiliği teşvik eden kavramlar (kul hakkı, minnettarlık, sosyal barış, birlik ve beraberlik) yalnızca %1,61'lik bir oranda yer alırken, 2024 programında bu kavramların tamamen çıkarıldığı görülmüştür. Günümüzde iletişim adabı, sosyal medya adabı, duyarlılık ve öz farkındalık gibi bireysel ve toplumsal yaşam kalitesini artıracak unsurların programlarda yeterince ele alınmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

2024 DKAB öğretim programı içeriklerinde nezaket erdemine yönelik kavramların sayısal artışı önemli bir gelişme olmakla birlikte, nezaket ve ilgili değerlerin öğrenme çıktıları ve somut uygulamalarla desteklenmemesi, öğrencilerin bu erdemleri içselleştirmesi ve günlük yaşamlarına aktarması açısından eksiklik meydana getirebilir. 2018 ve 2024 DKAB öğretim programlarının nezaket erdeminin bireysel ve toplumsal yaşamdaki rolüne daha geniş bir perspektiften yaklaşması gerektiği sonucuna varılmış ve elde edilen bulgular doğrultusunda, okullarda uygulanabilecek müstakil bir nezaket ve ahlak eğitimi programlarının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Okullarda İslam ahlakının temel alındığı ve DKAB dersleri iş birliği ile müstakil bir nezaket eğitimi programı hazırlanabilir. Nezaket eğitimi odaklı bu program, empati, yardımlaşma, toplumsal sorumluluk, çatışma çözme, sosyal ve bireysel farkındalık, stresle baş etme ve odaklanma gibi unsurlarla öğrencilerin hem benlik hem sosyal-duygusal gelişimini destekleyici içeriklere sahip olmalıdır. Nezaket odaklı bir eğitim programı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumlu etkiler sağlayabilir.

Yeni programın öğrenme çıktıları çoğunlukla bilişsel alan becerilerini geliştirmeye yönelik hazırlanmış duyuşsal ve özellikle uygulamalı psikomotor alan becerileri yetersiz kalmıştır. Bu doğrultuda öğrenme öğretme uygulamaları eski programa benzer şekilde bilişsel alan becerileri ağırlıklı uygulamalar içermektedir. Yeni programda bugün toplumu oldukça rahatsız eden akran zorbalığı, siber zorbalık, toplumsal şiddet, kadın ve çocuk hakları gibi spesifik konulara yer verilmemesi program açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Uygulamalar noktasında yetersiz kalan yeni program için okullarda nezaket davranışını geliştirebilecek bazı etkinlik ve uygulamalar bu noktada başarıyı artırabilir.

Öğretim programlarında bilişsel alana yönelik uygulamalarda nezaketin tanımı, önemi ve günlük yaşamdaki yansımaları hakkında teorik bilgilere yer verilmelidir. Bu bağlamda

programın uygulamalar kısmında nezaketle ilgili hikâye ve tarihsel örneklerin sayısı artırılabilir. Ayrıca İslam dininde nezaketin önemini vurgulayan ayet, hadis ve kıssalara yer verilebilir.

Eğitim ve farkındalık etkinlikleri bağlamında günlük iyilik uygulamaları çerçevesinde, öğrencilere her gün kasıtlı bir iyilik davranışı yapmaları teşvik edilerek, bu davranışlar sınıf içinde “Nezaket Kutusu” içinde toplanıp paylaşılabilir. İyilik defterleri veya panoları oluşturularak öğrencilerin yaptığı iyilikler kayıt altına alınabilir. Sınıf ve okul alanlarına nezaketi teşvik eden afişler, hatırlatıcı notlar yerleştirilerek öğrencilerin bu değerleri sürekli görmeleri sağlanabilir. Ayrıca, okul gazetelerinde nezaket temalı yazılara yer verilmesi teşvik edilebilir. Sınıf içi etkinliklerde drama ve oyun çalışmaları ile nezaket davranışları geliştirilebilir.

Öğrencilerin yaşlıları, kimsesiz çocukları ya da hastaları ziyaret etmeleri gibi etkinlikler düzenlenerek, nezaket davranışları pratikte uygulanabilir. Nezaket ve değerler eğitimi üzerine çalışan öğrenci kulüpleri ve nezaket temalı atölyeler oluşturulabilir. Bu atölyelerde empati, iş birliği ve hoşgörü gibi temalar işlenebilir.

Eğitimciler ve ailelerle iş birliği halinde çalışmak nezaket davranışlarının pekiştirilmesi için önemlidir. Özellikle okul personelinin ve öğretmenlerin nezaket davranışlarında örnek teşkil etmesi vurgulanmalı, personel için nezaket seminerleri düzenlenmelidir. Ailelerle iş birliği yapılarak, nezaket eğitiminin ev ortamında da desteklenmesi sağlanabilir. Velilere yönelik bilgilendirici seminerler ve rehberlik hizmetleri sunulabilir. Öğretmenlere yönelik eğitim ve formasyon derslerinde değer ve erdemleri konu edinen etkinlik ve uygulamaların sayısının artırılması gerekir.

Öğrencilere sınıf dışında doğa ve insanlarla iç içe olabileceği ve belirli haftaları kapsayan sosyal sorumluluk proje ödevleri verilebilir. Örneğin; sokak hayvanlarını besleme, mahalledeki komşularla tanışma ve düzenli olarak nezaket ifadeleri kullanma, bir yardım kuruluşuna üye olma ve bir yardım faaliyetine katılma, ihtiyaçlılara hizmet eden bir kuruluşa bağışta bulunma vb.

Müfredat ve eğitim programlarında yapılacak yeniliklerle tüm branş öğretmenlerinin derslerinde nezaketin ahlâkî boyutunun vurgulanması ve tüm branşları kapsayıcı ortak bir nezaket müfredatı oluşturularak, tüm okul genelinde uygulanması sağlanabilir.

Uygulanan nezaket programlarının etkisini ölçmek için anketler ve değerlendirme çalışmaları yapılabilir. Programın eksiklikleri belirlenerek sürekli iyileştirme sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Alden, L., & Trew, J. (2012). If It Makes You Happy: Engaging in Kind Acts Increases Positive Affect in Socially Anxious Individuals. *Emotion (Washington, D.C.)*, 13. <https://doi.org/10.1037/a0027761>

Algoe, S., Gable, S., & Maisel, N. (2010). It's the little things: Everyday gratitude as a booster shot for romantic relationships. *Personal Relationships*, 17(2), 217-233. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01273.x>

Altıntaş, M. E. (2016). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Değer Öğretiminin Amaçları -Nitel Bir Araştırma-. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 16(2), Article 2. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuilah/issue/26944/283356>

Aydemir, A. (2014). Divanü Lûgati't-Türk'e Göre İnsanlar Arasındaki İlişkilerde Nezaket. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(3), Article 3. <https://doi.org/10.7884/teke.344>

Basım, H. N., & Şeşen, H. (2006). Kontrol Odağının Çalışanların Nezaket ve Yardım Etme Davranışlarına Etkisi: Kamu Sektöründe Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, Article 16. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61792/924079>

Baxter, P., & Jack, S. (2010). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. *Qualitative Report*, 13(4), 544-559. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2008.1573>

Bengtsson, M. (2016). How To Plan and Perform a Qualitative Study Using Content Analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8-14. <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>

Binfet, J.-T. (2016). Kindness at School: What Children's Drawings Reveal About Themselves, Their Teachers, and Their Learning Communities. *Journal of Childhood Studies*, 41(2), 29-42. <https://doi.org/10.18357/jcs.v41i2.16097>

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

Crabtree, B. F., & Miller, W. L. (1999). *Doing Qualitative Research*.

Çakmak, F. (2021). Ortaokul (6-7. Sınıflar) DKAB Dersi ile Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarındaki Değerler Üzerine Nitel Bir Araştırma: Değer Analizi ve Sınıflaması. *Talim*, 5(1), Article 1. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talim/issue/64078/933863>

Çınar, F. (2015). Din Öğretiminde Değerler Eğitimi. İçinde M. Gündüz (Ed.), *Değerler Eğitimi*. Maya Akademi. <https://avesis.sdu.edu.tr/yayin/39fb0f81-23a8-4b69-acf9-7a5bc8c41337/din-ogretiminde-degeler-egitimi>

Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very Happy People. *Psychological Science*, 13(1), 81-84. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00415>

Doğan, M. (2003). *Büyük Türkçe Sözlük*. Vadi Yayınları.

Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. (2006). Social, Emotional, and Personality Development. *Handbook of Child Psychology*, 3, 646-718.

Ekiz, D. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

Emmons, R., & Crumpler, C. (2000). Gratitude as Human Strength: Appraising the Evidence. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 849-857.

Enlich, K. (1993). Hiatt; A Transcription System For Discourse Data. İçinde *Talking Data: Transcription and Coding In Discourse Research*. Psychology Press.

Eriş, E. D., & Kocabıyık, M. S. (2022). Nezaket: Örgütlerde Yönetici - alışan İlişkilerini Güçlendirici Bir Davranış. *Yařar Üniversitesi E-Dergisi*, 17(65), Article 65. <https://doi.org/10.19168/jyasar.986184>

Gaertner, A., & Binfet, J.-T. (2015). *Children's Conceptualizations of Kindness at School*. 40.

Guba, E. G., & Lincoln, Y. A. S. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. *Handbook of Qualitative Research*, 2(105), 163-194.

Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), Article 21. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29179/312454>

Kerr, S., O'Donovan, A., & Pepping, C. (2014). Can Gratitude and Kindness Interventions Enhance Well-Being in a Clinical Sample? *Journal of Happiness Studies*, 16. <https://doi.org/10.1007/s10902-013-9492-1>

Keser, A. (2018). İşte Mutluluk Araştirması. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(1), Article 1.

Keskin, Y. (2014). Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Değer Eğitimi Ve Dkab Derslerinin Zorunluluęu (Samsun Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, 44(203), Article 203. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36161/406492>

Lambert, N., & Fincham, F. (2011). Expressing Gratitude to a Partner Leads to More Relationship Maintenance Behavior. *Emotion (Washington, D.C.)*, 11, 52-60. <https://doi.org/10.1037/a0021557>

Layous, K., & vd. (2012). Kindness Counts: Prompting Prosocial Behavior in Preadolescents Boosts Peer Acceptance and Well-Being. *PLoS ONE*, 7(12), 1-3. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0051380>

Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M., & Schkade, D. (2005). Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change. *Review of General Psychology*, 9(2), 111-131. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.2.111>

McCullough, M., & vd. (2001). Is gratitude a Moral Affect? *Psychological Bulletin*, 127, 249-266.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. Jossey-Bass.

Misic, L. (2023, Kasım 7). *Finland's Children-Centric School System: A Global Model For Success*. Humanium. <https://www.humanium.org/en/finlands-children-centric-school-system-a-global-model-for-success/>

Nas, M. (2024). Ortaöğretim DKAB Öğretim Programındaki Değerler İle İlgili Kazanımların Gerçekleşme Düzeyi (Manisa İli Örneği) / Level of Realization of Achievements Related to Values in Secondary Education DKAB Curriculum (Manisa Province Example). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(17), Article 17. <https://doi.org/10.57135/jier.1428368>

TDK, *Nezaket Sözlük Anlamı* Erişim Tarihi: 24 Ocak 2025, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=nezaket>

Otake, K., Shimai, S., Tanaka-Matsumi, J., Otsui, K., & Fredrickson, B. (2006). Happy People Become Happier through Kindness: A Counting Kindnesses Intervention. *Journal of happiness studies*, 7, 361-375. <https://doi.org/10.1007/s10902-005-3650-z>

Özdemir, T. Y., & Serttaş, Ö. (2020). Lise Öğrencilerinin Prososyal Davranış ve Öğrenci Bağlılığı Düzeyleri ile Okul İklimi Arasındaki İlişki (Malatya İli Örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), Article 75. <https://doi.org/10.17755/esosder.677201>

Özdere, B., Taşçı, Ö., & Aslan, F. E. (2024). Hemşirelikte Önemli Bir Değer: Nezaket. *Muş Alparslan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), Article 3. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maunsbd/issue/89058/1578008>

Peace of Mind Program – Integrates Mindfulness, Social Emotional Learning and Conflict Resolution Skills. (T.y.). Geliş tarihi 09 Kasım 2024, gönderen <https://teachpeaceofmind.org/>

Peterson, C., & Seligman, M. (2004). Strengths of Character and Well-Being. *Journal of Social and Clinical Psychology- J SOC CLIN PSYCHOL*, 23, 603-619. <https://doi.org/10.1521/jscp.23.5.603.50748>

Sever, S. (2024). Seyf-i Sarâyî'nin Gülistân Tercümesi'nde Saygı ve Nezaket İfadeleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, Article 15. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1446970>

Sin, N. L., & Lyubomirsky, S. (2009). Enhancing Well-Being and Alleviating Depressive Symptoms With Positive Psychology Interventions: A Practice-Friendly Meta-Analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 65(5), 467-487. <https://doi.org/10.1002/jclp.20593>

Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Takizawa, Y., Bambling, M., Matsumoto, Y., Ishimoto, Y., & Edirippulige, S. (2023). Effectiveness of Universal School-Based Social-Emotional Learning Programs in Promoting Social-Emotional Skills, Attitudes Towards Self and Others, Positive Social

Behaviors, and Improving Emotional and Conduct Problems Among Japanese Children:

A Meta-Analytic Review. *Frontiers in Education*, 8.

<https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1228269>

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Tuğba BOZKAYA

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.
The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.
The author declares that he have no competing interests.